№ 155 Սեպտեմբերի 5 (17) 1880 Սեպտեմբերի 5 (17) № 155

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլ, կէս տարվանը 6 րուբլ
Առանձին համարները 5 կոպէկով։

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն Խմբագրատան մէջ։

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція „Мшакъ“.

ՄՇԱԿ

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Աւելի վատ:—Ներքին տեսութիւն: Գ. Ալէքսանդր Արաբաջեանցին: Նամակ Բաշ-Նորագաւից: Նամակ Դարաչիչագից: Նամակ Նուխուց: Նամակ Խմբագրին: Ներքին լուրեր:—Արտաքին տեսութիւն: Մինաս Չերազի ճառը: «Голосъ» լրագրի Թղթակցութիւնը:—Յայտարարութիւններ:

ԱՒԵԼԻ ՎԱՏ

«Մշակի» երէկվայ համարում մենք արտատպեցինք «Голосъ» լրագրից մի յօդուած հրէաների բացառական դրութեան մասին ռուսաց իրաւունքների առջև: Ռուսաց հասարակական կարծիքը պահանջում է այժմ որ հրէաներն էլ, որոնք ուրիշ ցեղին են պատկանում, քան թէ ռուսները, նոյն իրաւունքներ վայելէին, ինչպէս և բուն ռուս քաղաքացիները:

Իսկ մենք, երբ յարուցեցինք այն միտքը, թէ աչքի առջև ունելով որ այսօր կամ վաղը Թիւրքաց Հայաստանը ստանալու է մի տեսակ ինքնավարութիւն, ուրեմն պէտք է պատրաստել այդ ինքնավարութեան արժանաւոր կերպով վայելելուն, հայերը իրանց բոլոր այլադաւան եղբայրներին պէտք է իրանց հետ հաւասար իրաւունքեր վայելող քաղաքացիներ ճանաչեն,—գտնվեցան խաւարասէրներ և ազգին մոլորեցնողներ, որոնք սկսեցին մեղադրել մեզ թէ մենք կրօնափոխութիւն ենք քարոզում:

«Голосъ» անհրաժեշտ է համարում ռուս հրէաների համար բուն ռուսների հետ հաւասար քաղաքական իրաւունքներ,—ի՞նչ կասէիք եթէ գտնվէին մարդիկ, որոնք մեղադրէին ռուս թերթը, թէ նա կրօնափոխութիւն է քարոզում ռուսների մէջ, կամենում է որ բոլոր ռուսները մովսիսական կրօնն ընդունէին....

Այս ռուս թերթը ցանկանում է որ նոյն իրաւունքներ վայելէին այնպիսի քաղացիներ, որոնք ցեղով էլ տարբեր են ռուսներից, այն ինչ մենք համարձակվեցանք ասել թէ հայը, լինի նա կաթօլիկ, բողոքական, յունադաւան, կամ մահմետական, պէտք է լուսաւորչական հայի հետ հաւասար իրաւունքներ վայելէ Թիւրքաց Հայաստանում: Վաղը Թիւրքիայի հայը պէտք է ապրի իր ինքնուրոյն վարչական կեանքով, իսկ այսօր նա հալածում է իր համաքաղաքացուն և ոչ թէ մի որ և է ուրիշ ցեղին պատկանող անհատին, այլ իր ցեղակից, արիւնակից եղբօրը, հային,—միայն այն պատճառով որ սա ուրիշ կրօնին է պատկանում:

Ռուս լրագիրը պահանջում է որ ռուսը հրէային էլ ռուս ճանաչի, իսկ հայը հրէշաւոր բան է համարում, երբ մենք նրան առաջարկում ենք հային հայ ճանաչել....

Մենք կրկնում ենք. մեր յարուցած խնդիրը գլխաւորապէս վերաբերվում էր Թիւրքաց Հայաստանին: Թիւրքիայի հայը այսօր դեռ չունի ինքնուրոյն քաղաքական կեանք, բայց վաղը նա այդ դրութեանը կարող է հասնել, ուրեմն ժամանակ է նախապատրաստել նրան այն մտքերին, որոնք հիմք են ամեն ինքնուրոյն քաղաքական կեանքի, ժամանակ է արդէն համոզել նրան որ մինչև այժմ հայերը՝ ազգութիւն չէին, այլ աղանդ էին, իսկ աղանդ լինելով նրանք անընդունակ կը լինեն վայելել, վարել այն ինքնավարութիւնը, որ տրվելու է Թիւրքաց Հայաստանին:

Ռուս լրագիրը, խօսելով հրէաների մասին ասում է. երբ որ կամենում էք որ բոլոր քաղաքացիները հաւասար պարտաւորութիւններ կրեն, պէտք է որ նրանք հաւասար իրաւունքներն էլ ունենան: Հրէան պէտք է արիւն թափի, պէտք է հարկերը վճարի ռուսների հետ հաւասարապէս, բայց չունի ռուսների հետ հաւասար քաղաքացիական իրաւունքներ:

Նոյն բանը և մենք ենք անում: Հայաստանի սովի ժամանակ եթէ հայ-բողոքականները կամ հայ-կաթօլիկները հրաժարվէին փող տալ յօգուտ սովատանջների,—մենք վրդովված կը լինէինք, կասէինք՝ մի՞թէ նրանք հայ չեն համարում իրանց, որ չեն կամենում օգնել հայերին: Բայց երբ բանը գալիս է նրանց իրաւունքների, մենք ասում ենք՝ նրանք ի՞նչ հայեր են, նրանք ուրիշ կրօն են դաւանում և չը պէտք է մեզ պէս իրաւունքներ ունենան: Հայ լինելու համար նրանք պէտք է լուսաւորչական դաւանութիւնն ընդունեն:

«Голосъ» լրագիրը գանգատվում է, որ ռուսը միայն այն ժամանակ հրէային ռուս քաղաքացի է համարում, երբ սա մովսիսական կրօնից անցնում է դէպի ռուսադաւան եկեղեցին: Իսկ հայը պատրաստ է մինչև անգամ թիւրքին, քիւրդին հայ համարել, եթէ սրանք ընդունեն լուսաւորչական կրօնը, բայց իր եղբօր հային, որ ուրիշ կրօնին է պատկանում, հրաժարվում է հայ համարելուց:

Բաւական չէ որ այդ հրէշաւոր հայեացքը կայ արդէն հայերի մէջ, հայ ամբոխի մէջ, բայց կան լրագիրներ, հասարակական կարծիքի առաջնորդներ, որոնք այնքան յանցաւոր են, որ աւելի էլ գրգռում են հայի մէջ այդ հրէշաւոր, հակազգային մոլեռանդութեան զգացմունքը:

Շատ ժամանակ չի անցնի, և հայոց ազգը կը հասկանայ որ ազգութիւն քանդողը՝ այդ տեսակ լրագիրներն են, որ գառնազգեստ գայլերը՝ այդ հասարակական առաջնորդներն են: Այս ապազգայ սերունդը անէծք կը կարդայ նրանց յիշատակին, որովհետև նրանք կրօնի և եկեղեցու անունով ջանում էին քանդել ազգութեան ամբողջութիւնը:

Մեր դրօշակի վրա գրված է ազգութիւն, սէր, եղբայրութիւն, լոյս, առաջադիմութիւն և ընդհանուր մարդկային քաղաքակրթութիւն բառերը:

Իսկ նրանց դրօշակի վրա գրված է՝ աղանդ, ատելութիւն, խաւար, յետադիմութիւն, ազգութեան կործանումն բառերը:

Թող ազգը ընտրի այդ դրօշակներից մինը:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Գ. ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ԱՐԱԲԱՋԵԱՆՑԻՆ

«Մշակի» 140 №-ում կարդալով ձեր երկար և ձիգ նամակը ուսումնարանից մասին «փորձի» միջով իմ տուած մի քանի տեղեկութիւնների վերաբերութեամբ, աւելորդ չեմ համարում ձեզ պատասխանել: Կը ներէք որ իմ պատասխանը կարճ կը լինի և այն հարցերի վրա միմիայն, որոնք կապ ունին ուղղակի ձեր ուսումնարանի և ոչ ձեր անձի կամ ձեր համբաւմունքին (?) հետ: Զարաչար սխալվում էք, պարոն, կարծելով թէ ես անցեալ տարի ձեր ուսումնարանը ներս մտնելով, ինձ համար նպատակ ունէի ձեր անձը կամ ձեր վարկը: Նոյն օրը միմիայն առաջին անգամ ես պատիւ ունեցայ ծանօթանալ ձեր եղբօրը Գ. Մկրտիչ Արապաջեանցի հետ: Զարաչար սխալվում էք նմանապէս կարծելով թէ ես իմ գրածները կը հիմնէի «Օտար և բառ երևոյթին պերճախօս (ուզում էք ասել ստախօ՞ս) պարոնից հաղորդած տեղեկութեանց վրա»: Այն պարոնը, որի հետ ես մտայ ձեր ուսումնարանը աւելի աղնիւ է, քան որքան դուք կարծում էք: Բայց ի՞նչ հարկաւոր է ձեր կողմից այդ տղայական պատճառաբանութիւնը, մինչդեռ փաստը ինքն իրան է խօսում: Ահա իմ պատասխանը.

Ա. Ձեր դպրոցի բացման 1863 տարեթիւը դպրոցի դրան ճակատի տախտակից ես կարդացի, բայց եթէ սխալմամբ 5-ը ես 3-ի տեղ եմ կարդացել, այն ժամանակ հազար ներողութիւն իմ թոյլ աչքերի կողմից:

Բ. Վիճակագիր կոչվելու համար չէր, որ ես իմ ճանապարհորդութեան ժամանակ տեղեկութիւններ էի հաւաքում, բայց եթէ իմ հատուկատոր տեղեկութիւնները «մեծ մասամբ անհիմն և փայր ի վերոյ են» հաճեցէք ուղղել: Այդ մասին էլ շնորհապարտ կը լինեմ:

Գ. Շատ ուրախ եմ, որ ձեր դպրոցը «իւր 16 ամեայ (1881 թուին կը լրանայ) գոյութեամբ տուել է հասարակութեանը հարիւր և քսան» փոքր ի շատէ զարգացած մարդիկ: Եթէ այդ այդպէս է, այն ժամանակ երեք դասարանից բաղկացած ութ տարուայ կլասիկական գիմնազիոյի կուրսով ձեր ուսումնարանին դուք տեղը տարրական անունն էք տուել: Ես կարծեմ աւելի լաւ կը լինէր այդ ուսումնարանը անուանել Ալէքսանդրապօլի Լիցէօն: